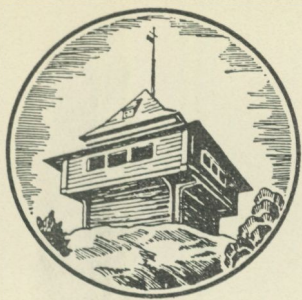

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1944**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1944

Redaktion:

SIGURD WALLIN • GÖSTA BERG • SIGFRID SVENSSON

Omslaget: "Josua slår de fem Amoreers konungar. Josua Bok 10 Cap." Detalj ur bonad målad av Anders Pålsson, Trönninge socken, Halland. Nordiska museet 58,191 b.

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1944

Djuptrycksplanscher och omslag från Nordisk Rotogravyr

PROSTEN JOHANNES DILLNER I ÖSTERVÅLA OCH HANS PSALMODIKON

av Levi Johansson

Johannes Dillner föddes den 3 oktober 1785 i Selångers prästgård i Medelpad, där fadern var kyrkoherde. Denne hette Eric Johan Dillner och var son till en sergeant vid Jämtlands fältjägare. Johannes måtte ha haft ett briljant huvud och varit besjälad av en mera ovanlig framåtanda. Han var bara på sjuttonde året, då han tog studenten, och sju år senare var han färdig med magistern och prästvigdes. Redan nästa år utnämndes han till e. o. kungl. hovpredikant. Med tiden blev han ledamot av Musikaliska akademien samt kyrkoherde och kontraktsprost i Östervåla, där han dog 1862.

Dillner var en nitälskande man i sitt ämbetes alla själavårdande grenar, men mest ivrade och arbetade han för sångens riktiga användning vid inte bara gudstjänsten utan också i skolorna, synnerligast i dem för menige mans barn. Själv var han mycket musikalisk och måtte ha haft en alldeles ovanligt vacker och välskolad röst. Vi ha bevarat ett yttrande härom av ingen mindre än Erik Gustav Geijer: "Så, som jag hörde Dillner sjunga Idunas första sånger, skall jag aldrig höra dem mera." Dillners efterlämnade skrifter uppvisa ett musikaliskt-teoretiskt vetande, som torde imponera även på de verkliga fackmännen på området. Han redogör inte bara för sådant i fråga om skalor av alla möjliga slag jämte intervaller och ackord, som har praktisk betydelse för musikutövandet, utan också för tonernas fysikaliska egenskaper och deras matematiska förhållanden till varandra. Han uppställer detaljerade

regler för psalmsång vid skilda tillfällen och i olika lokaler samt framhåller tätt som oftast den sjungandes känslolinlevelse i text och melodi såsom varande grundvillkoret för verkligt god sång. Som författare är Dillner inte riktigt lyckad. Han är onödigt mångordig, och detta för med sig, att dispositionens tråd allt som oftast går av och hopskarvningarna gärna komma på olämpliga ställen. Han är svår att referera och för vidlyftig att helt citera, men orkar man uppmärksamt läsa igenom, vad han skrivit om kyrkosången, får man verkligen en livlig föreställning om vad fin musikalisk bildning och inlevelse i den gamla kyrkliga tonkonsten vill säga, och det är inte uteslutet, att ens eventuella förtjusning över kyrkosångens talrika nyförvärv på sista tiden kommer att bli något dämpad. Dillner delade frikostigt med sig av dessa sina rika håvor. Under mer än ett halvt sekel betydde han så mycket för svensk församlingssång, att man tryggt kan påstå, att ingen annan enskild person spelat en motsvarande roll.

Det stod illa till med kyrkosången i början av Dillners tid. Annat var ju inte heller att begära. Orglar voro långt ifrån vanliga i kyrkorna på landsbygden, och där de funnos, var det helt visst mer eller mindre skralt ställt med spelkunnigheten och omdömet hos dem, som skulle traktera instrumenten. Man spelade släpigt och osäkert och med fullt pådraget verk, så att människorösterna totalt dränktes i orgelns ursinnigt dånande ljudflod. I många kyrka spelade man på detta sätt totalt ihjäl församlingssången. I kyrkor, där ingen orgel fanns, gick det så till, att klockaren "tog upp" psalmen utan hjälp av något instrument, och församlingen stämde in. Ofta saknade klockaren all utbildning men var inte desto mindre enväldig vid valet av psalmmelodi. "Sjunges på egen behaglig melodi" är en anvisning i psalmböcker från den tiden. Medan man använde 1695 års psalmbok, var det nog allt annat än lätt att på rent gehör klara melodifrågan, eftersom motsvarande rader i olika verser av samma psalm inte sällan ha olika antal stavelser. Tecknaren av Dillners runa i ärkestiftets herdaminne säger att kyrkosången på många orter då för tiden hart när tystnat. Och Dillner

själv skriver år 1830: "Bland oss hafva älskare af Kyrkosången, som förstå dess högre mening, och erfarit den tjänst hon gör så väl den offentliga, som enskilda gudaktigheten, länge och ömt beklagat dess förfall, eller rättare, dess frånvaro, såsom verklig Tempelsång, bristen av inre och yttre värdighet, den okunnighet och det oskick, som i denna del af gudstjensten egentligen varit alltid rådande, föga motarbetadt, men aldrig någonsstädes öfvervunnet." Vålmenta försök hade blivit gjorda till sakens upphjälpande, men de magra resultaten därav hade för det mesta stannat inom skolorna och litet eller intet tjänat församlingen, och nu syntes även de mest nitiska och om konsten högst förtjänta ha uppgivit hoppet, i det att de funnit saken i sig själf för svår och i utförandet bunden vid kostnader, som i alltför hög grad skulle betunga det allmänna. Dillner ser ljusare på saken. "Här är visserligen en höjd att öfverstiga, men den är icke ett berg", säger han och stöder sig därvid på erfarenheter från konfirmationsundervisningen. Det är för människan nära nog lika naturligt att sjunga som att tala, och talet lånar oupphörligen av tonerna och deras naturlagar röstens alla böjningar och modulationer. Det för sång behöfliga antalet toner är så ringa, att det inte kan vara svårare att lära sig detta än de för läsningen behöfliga 28 bokstäverna. Om man bara för varje behöflig ton skaffar sig ett stående och oombytligt tecken, bör det gå lika lätt att lära, veta och utsäga det oartikulerade ljudet av en bestämd ton från dess tecken som att utläsa ett ord efter dess bokstäver. Att det kommit att stå så illa till med kyrksången bland Sveriges allmoge, som dock var så pass långt kommen i bildning, att den på få undantag kunde läsa i bok, berodde bara därpå, att sången aktats så ringa i förhållande till läsfärdigheten och därför icke omhuldats på samma sätt. Detta åter kom sig därav, att musiken som vetenskap var känd av endast ett fåtal. Mången allvarligt lagd såg gärna i musiken något mer eller mindre lättfärdigt, något i "lusthusen" egentligen hemmahörande, och likväl är tonläran en kunskapsgren, som i djup och skarpsinnighet, i allvar och vetenskaplighet överstiger många men icke står efter något av människovettets

forskningsämnen, och dock hade den ännu ingen lärostol i något enda bland våra undervisningsverk. Detta ansåg D. vara alldeles på tok. "Så länge detta är förhållandet", skriver han, "skall alltid en brist vidlåda all lärd bildning, i synnerhet den presterliga, och vår Skaldekonst aldrig hinna, ja, i oräkneliga, de viktigaste fall, icke ens v e t a sin bestämmelse."

Man skulle ha väntat, att Dillner, då han gick in för att råda bot för de påtalade missförhållandena, skulle allra först ha vänt sig till myndigheterna och försökt att intressera dem för upprättandet av utbildningsanstalter för klockare och kyrkomusici och för bättre undervisning i ämnet i gymnasierna, för att denna art av bildning liksom all annan högre kultur sedan så småningom uppifrån skulle sprida sig nedåt och utåt i samhället, men i stället vände han sig direkt till den breda massan och satte den medel i händerna att själv lära sig sjungandets konst. Det ena av dessa medel var siffertonskriften och det andra ett musikinstrument så enkelt, "att hvar och en, som lärt handtera hyvel och knif, kan själf förfärdiga det".

Under medeltiden hade araberna börjat beteckna vissa toner med siffror. Den schweizisk-franske författaren och pedagogen J. J. Rousseau (1712—1778) tog fasta på idén och utformade den till ett fullständigt tonbeteckningssystem, som är mycket enkelt. Första tonen i varje skala, sak samma vilken, betecknas med siffran 1, den andra med 2 o. s. v. Ett — (minus) framför en siffra betyder, att motsvarande ton skall sänkas ett halvt steg och ett $\times$ (gång), att den skall höjas. Dessutom finns det taktstreck samt återställnings- och tidsvärdestecken. Dillner betecknar sifferskriften såsom "vetenskapens, förståndets och begreppets urgamla alfabet i musiken", vida överlägset notskriften, "som egentligen blott är ett conventionelt, visserligen ganska tjenligt chifferspråk, men som säger intet af tonernas väsen och inbördes förhållande." På sifferskriften åter fattar man varje ton, vet dess egenskap och förhållande till andra toner och har ett givet språk "med stående stil", varpå man kan öva och uttala sångens visdom och hemlighet. Fackmännen lära nog inte hålla med den gode prosten i allt detta, men det påstås för

säkert, att det går lättare att lära sig *sjunga* efter siffrorna än efter de vanliga noterna.

Det instrument, som Dillner ville lära folk att tillverka och spela på, var en av honom själv förbättrad typ av det urgamla monokordet: en långsmal resonanskropp med en enda sträng. Dillner kallade sitt instrument "psalmodikon", emedan han i första rummet avsett det till hjälpmedel för inlärandet av psalmmelodier. Hans originalpsalmodikon finnes ännu kvar. Det ingår i Nordiska museets samlingar och räknas med rätta till dess dyrbarheter, bild 7. Det skänktes 1876 till museet av kyrkoherde C. H. Lindahl i Söderfors. Resonanskroppen utgöres av en låda av tunna bräder. Längden är 1027 mm, bredden på däck 116 mm, sidornas höjd 75 mm och gavlarnas 87 mm. Däckets tjocklek är 3 mm, sidornas 8—9 mm och gavlarnas 14 mm. Stallet, som inte bara understöder strängen utan också tjänar till fäste för densamma, är fastlimmat vid däck 116 mm från högra gaveln. Däck och sidor äro av gran, gavlarna av björk med upptill pålimmade lister av något mörkt, hårt träslag och likaså stallet. Däck 116 mm är på undersidan förstärkt med tvärsålar. Fastlimmat vid däck 116 mm ligger under strängen ett smalt greppbräde, som genom trappstegsformade nedskärningar är uppdelat i 30 halvtonsteg, ett tonomfång tillräckligt för även de flesta yrkessångare. Tonstegen äro numrerade och eljest märkta i överensstämmelse med sifferskriftssystemet. Därtill äro tonernas namn angivna med bokstäver, men det har Dillner gjort uteslutande för sin egen del, om han någon gång ville begagna vanliga noter. Ljudlådan saknar botten och måste därför vid användandet stå direkt på en bordskiva av trä, om god resonans skall erhållas. Instrumentet väger 1175 gr. Det spelas med en fiolstråke, och olika toner erhållas genom att man med vänstra handens pekfinger eller en rund pinne trycker ned strängen mot greppbrädet. Enligt D:s egen anvisning skall strängen vara en tenor av jämn och god beskaffenhet. Det ser ut som skulle just den här spellådan kunna låta ganska bra. Virket är så pass tjockt, att tonen borde bli fyllig och stadig, och stallet är lämpligt lagt, för att den vibrerande

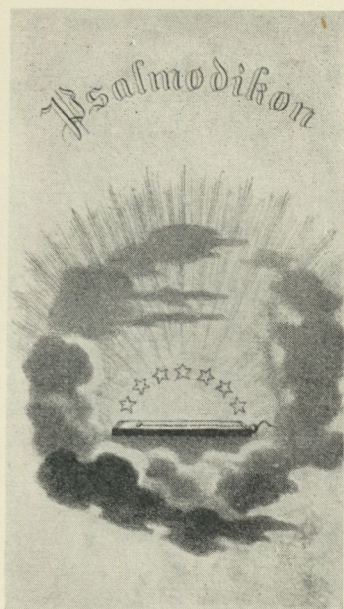
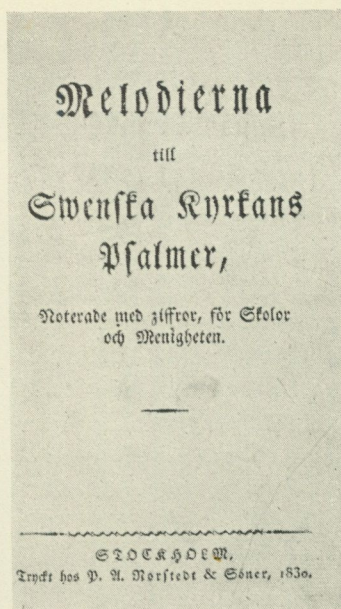

Bild 1. Försättsplanschen till Johannes Dillner, *Melodierna till svenska kyrkans psalmer*, jämför bild 2.

strängen skall orka försätta däckets i dallring. Andra tillverkare ha vanligen begått det felet att hyvla virket alldeles för tunt samt placera stallet för nära eller rentut på de tjocka gavelstyckena. Däremot är det alldeles gålet, att greppbrädet lagts direkt på däckets. Redan med sin egen tyngd verkar det som sordin, och då man vid spelningen trycker ned strängen mot det samma, bromsas däckets svängningar upp nästan helt och hållet.

Att framställa det första användbara psalmodikonet, sedan man väl fått idén, var väl inte någon större arbetsprestation och krävde i varje fall ingen ekonomisk uppoffring, fast givetvis var det lite knåp, innan instrumentet stämde nöjaktigt på alla greppen och dessa voro fixerade till bestämda mått. Men för att uppfinningen skulle kunna komma till avsedd nytta, krävdes det sedan av Dillner inte bara en mycket stor arbetsinsats, utan ock att han tog en betydande ekonomisk risk, och det var detta han nu gjorde. Resultatet blev boken "*Melodierna*

Bild 2. Titelbladet till Johannes Dillners melodibok till svenska psalmboken, skriven med siffertext.

till Svenska Kyrkans Psalmer, Noterade med ziffror, för Skolor och Menigheten". Den utkom från trycket år 1830. Detta är ett märkligt arbete, vida innehållsrikare än vad titeln angiver. Försättsplanschen i början prydes av den bild, som i förminskad skala återgives å bild 1. Vid första ögonkastet uppfattar man väl denna bild som en symbol för den mot höjden stigande koralen, men Dillners mening har nog varit också den att ge folk en föreställning om huru instrumentet psalmodikon ser ut, för att de skulle ha någon ledning, då de själva ville bygga sig spellådor. Det är skada, att den gode prostén inte var så pass praktiskt orienterad, att han i stället presterade en ordentlig arbetsritning med alla måtten utsatta. Någon sådan finnes inte i det för övrigt förträffliga arbetet men däremot lyckligtvis noggranna måttuppgifter för greppbrädets indelning tonsteg för tonsteg. Denna försättsbild har vållat ett missförstånd, som för övrigt fortlever. Man har trott, att Dillner kallat sin *bok* Psalmodikon,

men det har han inte alls gjort, vilket synes av bild 1 och 2. Planschbladet är en sak alldeles för sig självt. Det är inte en gång inräknat i bokens paginering. Senare har det i sifferskrift tryckts en hel del psalmmelodiböcker med den nakna titeln "Psalmodikon", men man är i ovisshet, om Dillner haft något med deras utgivande att göra, eftersom redaktörens namn inte alla gånger är utsatt.

Efter en tidstypiskt formulerad tillägnan av arbetet åt "Det Svenska Presterskapet! Eder, Vördade Fäder och älskade Bröder!" etc. kommer en "Erinran" på fyra tättryckta sidor, där det redogöres för det rent tekniska i spelsättet, för siffrorna som tontecken samt för det i boken använda beteckningssättet för taktarter och tidsvärden. Vidare uppdragas riktlinjerna för psalmsångens olika tempo med hänsyn till det växlande textinnehållet och de förhandenvarande yttre omständigheterna vid skilda tillfällen. På slutet kommer författaren åter in på själva instrumentet, på dess stämning och skötsel i övrigt. Stämningen av detta instrument är icke bunden vid någon bestämd ton, såsom fallet är med t. ex. fiolen, utan den blir olika för olika melodier, beroende på tonarten. I denna inledande erinran säges om stämningen endast, att man skruvar upp strängen, tills den ger god ton, och visar det sig sedan under spelningen av en melodi, att någon ton ligger för högt eller för lågt för rösten, så ändrar man på stämningen, tills det passar. Längre fram i boken finnas för var och en av kyrkotonarterna precisa anvisningar för stämningen. För doriska tonarten gäller: "Psalmodikon stämmes så lågt, att rösterna ej förmå mer än en ton under 1, eller —7 i lägre oktaven", detta om melodin är "authentisk", d. v. s. huvudsakligen rör sig inom sin skalas första och åttonde ton. Sträcker sig melodin från lägre oktavens femte ton till mellanoktavens femte, säges den vara "plagalisk", och då stämmes strängen så, att rösterna nått och jämnt förmå lägre oktavens femte ton. På det sättet reder man sig utan stängaffel. Mera sällan lär man väl med denna metod träffa den exakta normaltonhöjden men däremot alla gånger den för ens röst lämpligaste. Här ha vi också lösningen till det

synbart omöjliga problemet att spela t. ex. en d-skala med användandet av precis samma grepp på instrumentet som dem för en c-skala. Det är bara att först stämma upp strängen ett tonsteg, så att den ger tonen d i stället för c, då den tryckes ned på det med 1 märkta steget å greppbrädet.

"Till fromhetens och sångens vänner i mitt fosterland" är rubriken till nästa avdelning. Den upptar nära tio sidor och är alltigenom propaganda dels för själva det system, som här framföres, och dels och allra mest för kyrkosångens höjande. I detta sista stycke är han den store optimisten, som siar t. o. m. om fyrstämmig psalmsång i "verkligt samljud af flere hundrade, ja mer än ettusende röster, efter Församlingens talrikhet". I första rummet tänker han sig folkskolornas medverkan härtill, men målet kan uppnås även dem förutan, om folk allmänt skaffar sig psalmodikon och melodiböcker. Man behöver bara utröna, för vilken stämma vars och ens röst passar, och varje söndag giva uppgift på vilka psalmer nästa gudstjänst skola sjungas i stämmor, "då hvar och en med röst begåvad antingen själmant lärde sig melodierna till nästa helg, eller ock kunde tillhållas att göra det." Att detta inte var något löst stundens hugskott, visar Dillner genom att 1837 från trycket utgiva alt-, tenor- och basstämmorna i sifferskrift i anslutning till själva melodiboken.

Nästa avdelning i den förberedande texten handlar "Om ziffornas och andra teckens betydelse i den här använda tonskrift" och så till sist "Rättelser och tillägg" på ej mindre än fem sidor. Författaren beklagar, att det blivit så mycket tryckfel, men urskudar sig bl. a. med att han bor tre mil från tryckeriet. Det säger oss en hel del om den tidens kommunikationer.

Arbetets musikaliska del upptar för varje psalm antingen melodin i sifferskrift med en verstext underlagd eller ock hänvisning till annan psalm med användbar melodi. Texten är vald med tanke på att den skall lämpa sig att sjunga vid andaktsstunderna i växelundervisningsskolan. Av svenska mässan finnas de partier, som sjungas av församlingen, samt litanian av Luther. Sist äro där 11 psalmmelodier, satta för fyrstämmig

sång. En liten detalj böra vi observera och lägga på minnet, emedan det längre fram skall visa sig, att den spelat en betydande roll. Ovanför varje melodi står en rad siffror med förändringstecken. Den raden anger tonarten och motsvarar de beständiga förtecknen i notskrift. Förteckningen till en koral i doriska tonarten ser ut så här: +2 —3 +6 —7. I melodin inunder sakna dessa siffror förtecken men skola spelas som om de hade dem. Att behöva hålla detta i minnet är onekligen ganska hindersamt för spelningen.

Sist i boken kommer "Plan för användandet af denna bok i Vexelskolan jämte nödiga förberedelser dertill". Detta är ingenting mindre än en i detalj gående handledning i sångundervisningens metodik, inte minst intressant och värdefull genom det rika inslaget av psykologiska och allmänt pedagogiska synpunkter. Det är verkligen skada, att utrymmet inte tillåter ett fylligt referat, för det är här alltigenom utmärkta saker.

Dillners idéer och strävanden resulterade i en folkrörelse av mycket stora mått, kanske större än det nu i dag är möjligt för oss att uppfatta. Då han lämnade in sitt första psalmboksmanuskript till tryckning, tog han en betydande ekonomisk risk. Det var helt visst ett efter tidens förhållanden så pass ansenligt kapital han här satsade på vinst och förlust, att han inte skulle ha gjort något nytt liknande försök, om det första misslyckats, men det gick visst bra. 1837 kommer Dillner, som redan sagts, med alt-, tenor- och basstämman, utgivna i skilda band och med endast siffror. Jag har tagit uppgiften ur Herdaminnet av 1845, där notiserna äro möjligast knapphändiga. Det kan påpekas, att det skulle vara förenat med mycket stort arbete, om det ens vore möjligt, att nu åstadkomma en fullständig förteckning över det som kommit ut i sifferskrift. Det är inte bara att gå till Kungl. biblioteket och anteckna bokbeståndet, ty där har man, konstigt nog, inte på långa vägar allt. 1840 får Dillner lägga upp en ny upplaga av Melodierna till svenska kyrkans psalmer. Boken är nu betydligt utökad med bra saker i melodiväg, bl. a. med en samling profana sånger. Utom de nu nämnda arbetena har Dillner själv redigerat och utgivit åtminstone sex

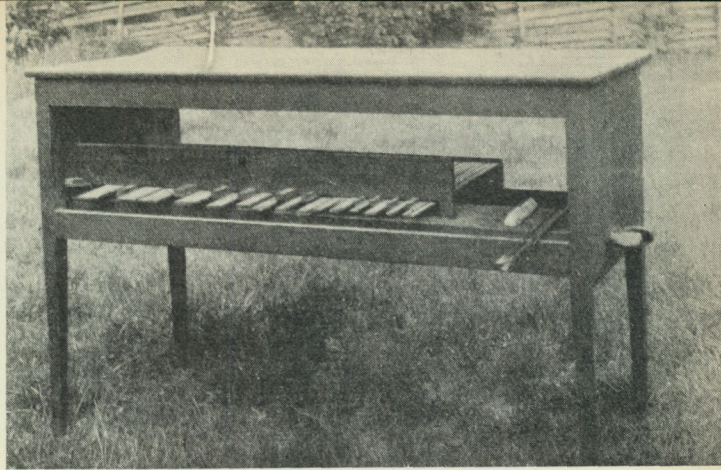

Bild 5. Tvåsträngat psalmodikon med klaviatur från Hässjö socken, Medelpad. Konstruktörens mening var, att man skulle stämma strängarna olika men i harmoni med varandra för att så även kunna spela tvåstämt, ett problem som dock ej löser sig så enkelt. Foto författaren.

är nedåtgående moll. I alla händelser kom boken ut i tre upplagor, den sista 1865.

År 1844 utkom i Stockholm ett arbete med följande titel: "Koralbok för folkskolor eller Det förenklade Psalmodikon af Abr. Mankell, Ledamot af Kungl. Svenska Musikaliska Akademien." M. begagnar sig av nummerserien 1—15, utplacerad på det kromatiskt indelade greppbrädet på samma platser som durskalans toner. Mellanliggande halvtonsteg äro utmärkta med en stjärna. M. har i likhet med Berglin suddat ut åskådningsmedlen för intervallbegreppen, och det är givetvis fel. Ett verkligt bra påfund kommer han likvisst med. För greppbrädets precisa uppdelning har han i slutet av boken satt in ett blad gott papper, på vilket tonstegen med deras beteckningar äro tryckta i naturlig storlek. Meningen är, att man skall klippa loss dessa remsor och klistra dem på instrumentets däck längs det oindelade greppbrädet och sedan efter remsans märken skära upp tonstegen eller anlägga banden för dem. Vidare ger han anvisning på en billig och bra stämgaffel — en plankstump med en spik islagen och avstämd till ettstrukna a. Den boken gick bra, ity att den kom ut i sin åttonde upplaga 1889. Sifferskrift för sång i folkskolan har alltså hållit i sig så länge som fram till 90-talet.

Detta är i mycket starkt sammandrag, vad författaren kunnat ur tillgängliga tryckta källor läsa sig till angående prosten Dillner och hans betydelse för så att säga svensk allkyrkosång. Nu ska vi till sist ta en hastig liten titt ut i geografin och se efter, om vi där möjligen kunna upptäcka några spår efter den märkliga mannen.

Under sista halvåret, medan jag hållit på med den här utredningen, har jag passat på att fråga alla främlingar jag träffat om de här sakerna, så att jag fått ihop en serie stickprov från Skåne och ända upp i övre Norrbotten, ytterst i öster från Gotland och till gränstrakterna i väster. På något enda undantag när har resultatet blivit positivt. De flesta av mina sagesmän ha på sina respektive hemorter sett ett psalmodikon, en "notstock", "notlåda" eller "psalmlåda", allt en och samma sak men med olika namn på skilda trakter. En och annan har själv försökt traktera instrumentet, och de andra ha hört det omtalas och beskrivas. Mera behöver man väl knappast veta för att tryggt kunna påstå, att det dillnerska instrumentet, mer eller mindre typäkt, på sin tid tillverkats och använts över hela vårt land. Vad mig personligen beträffar, var "notstocken" det första musikinstrumentet jag stiftade bekantskap med, och det var på 80-talet hos min morfar i byn Stornäset i Vilhelmina socken, där jag hade mitt hem, tills jag var åtta år. Morfar hade själv gjort inte bara träet utan också strängen av färtarm. Det spelades mycket flitigt på notstocken, synnerligast av mina två unga mostrar, som tycktes ha tagit beting på att lära varenda melodi i "nummerboken". Notstockar funnos för övrigt lite varstans i de små fattiga nybyggarhemmen kring den stora fjällsjön. Det sjöngs också ovanligt kraftigt och bra vid kyrkhelgerna i det lilla kapellet i Fatmomakke, fast man inte hade någon orgel — eller kanske just därför. Det hade jag många gånger som vuxen tillfälle att konstatera.

Att Dillner vann gehör även för sina strävanden för flerstämmig psalmsång visas tydligt redan av litteraturen på området. Man skulle naturligtvis inte ha tryckt stämböcker tag på tag, om de inte rönt efterfrågan. Sjungandet i stämmor synes ha

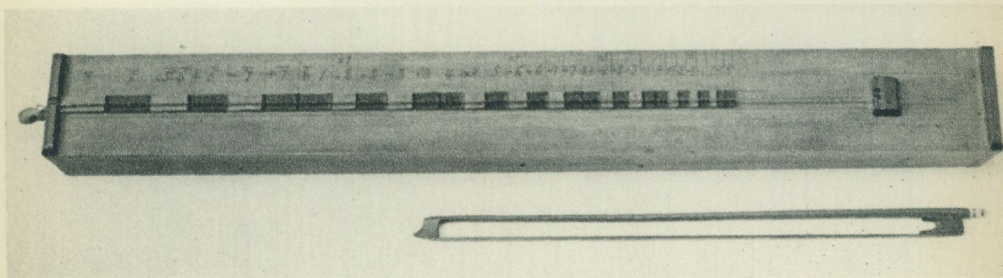
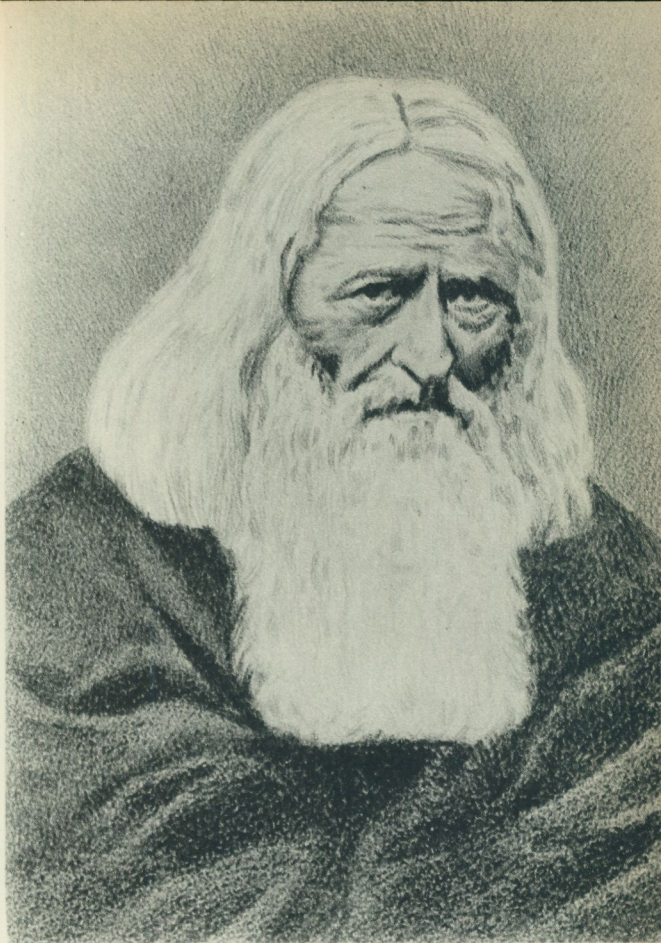

Bild. 6. Johannes Dillner (1785—1862). Porträtt i Östervåla kyrka.
 Bild 7. Psalmodikon, som tillhört Johannes Dillner. Nordiska museet
 14,152.

Bild 8. Nittioårige Jonas Erik Larsson i Marsliden med sitt psalmodikon.
Vilhelmina socken, Lappland. Foto E. Dahlberg 1942.

varit särskilt populärt i församlingar, där man saknat kyrk-
 orgel. Nuvarande kyrkoherden i Borgsjö, Elis Björkman, född
 i Vilhelmina 1870, berättar, att där icke fanns någon kyrkorgel
 under hans uppväxttid. Klockaren "tog upp psalmen", och så
 föll menigheten in mangrant. De flesta sjöngo melodistämman,
 men här och var på manssidan hörde man "basar" och på kvin-
 nosidan "diskanter". Diskantstämman låg över melodistämman.
 Likadant var det i Ankarede kapell i Frostviken tills bara för
 något årtionde sedan. Där på trakten var det under mina upp-
 växtår vanligt med sådan trestämmig sång, då man i byarna
 utan biträde av präst eller predikant höll sina söndagsböner. I
 seklets början kom Björkman som kapellpredikant till Dikanäs
 i sin hemsocken. Där hade de inte heller någon orgel, men så-
 dan psalmsång som där säger han sig ingen annanstädes ha hört,
 och det var trestämmig gehörssång. Bra säkert är det från Dill-
 ners nummerböcker man ursprungligen fått impulsen till den
 flerstämda sången. I Frostvikens hembygdsmuseum finnes ett
 defekt exemplar av en bok med separat altstämman. Den har
 tillhört klockaren Olof Wassdahl, efter vad denne själv anteck-
 nat å insidan av ena pärmen. Wassdahl var född 1804, blev
 klockare omkring 1830 och kvarstod i den befattningen till sin
 död 1877. Han hade notstock men kunde också sjunga direkt
 efter siffrorna, så ock hans son och efterträdare Mårten. En
 dotter till den senare, folkskollärarinnan Karin Wassdahl i
 Gäddede, har meddelat mig, att det ännu så sent som omkr.
 1920 fanns en uppsättning gamla gubbar, som gav färg åt guds-
 tjänsterna där i sockenkyrkan vid de större högtiderna genom
 att komma tillstädes från sina avsides byar och sjunga basen.
 Från Sidensjö i Ångermanland har jag fått den uppgiften, att
 klockaren, innan orgel fanns, från läktaren ledde sången genom
 att sjunga och spela på notstocken. Till sin hjälp hade han sär-
 skilt övade försångare. Menigheten sjöng så våldsamt, att både
 notstock, klockare och försångare överröstades, men i iveren
 kom man ofta ur tonarten, så att klockaren måste passa på i
 skarvarna mellan verserna och föra församlingen till rätta.

Även vad skolsången beträffar, buro Dillners strävanden

frukt. Då folkskoleseminarier sedermera upprättades, tilläts i dessa enligt stadgan valfrihet mellan sång efter siffror och sång efter noter. Kyrkoherde Björkman hade icke sett en not, förrän han kom till Fjellstedtska skolan, men han kunde sjunga efter siffror, och det hade han lärt av gamle folkskollärare Sundkvist i Vilhelmina. S. använde intet som helst instrument vid sångundervisningen, och han följde, så vitt jag kan förstå av Björkmans redogörelse, Dillners förut nämnda handledning. Vid folkskolan i Gäddede i Frostviken sjöng man efter siffror till 1888, och de infödda, ej examinerade "rotskollärarne" försökte var på sin plats, så gott de kunde, lära ut, vad de själva i sång inhämtat i folkskolan. Å bild 3 se vi avbildad en tavla av trä med de för sångundervisningen behöfliga siffrorna inskurna. Den har tillverkats och använts av Jonas Larsson i Jorm, som var född 1855, blev rotskollärare 1874 och pensionerades som småskollärare 1910. (Se Årsböcker för svensk undervisningshistoria, 1938, vol. 54—55, sid. 159.) Man tycker, att det skulle ha varit enklare att för var gång skriva upp sifferserien på svarta tavlan, men någon sådan fanns icke i den ambulerande rotskollärarens utrustning, som vanligen måste bäras på ryggen mellan de vitt spridda små byarna.

En över hela landet utsträckt systematisk undersökning av hithörande förhållanden skulle helt visst ge till resultat ett överväldigande bevismaterial för vilken ofantligt stor roll prosten Dillner med hjälp av sitt psalmodikon och sifferskriften på sin tid spelat. Hans livsverk kan ännu tydligt skönjas i den folkliga traditionen, men han själv däremot är totalt glömd och det inte bara bland menige man utan även av ståndsbröderna i gemen, vilket senare i sanning är överraskande. Om någon har gjort sig förtjänt av ett kapitel i nyare tidens svenska kyrkohistoria så är det Dillner. I varje sakristia borde det honom till hågkomst finnas ett psalmodikon från trakten jämte sifferböcker, som där brukats, och mannens bild och data bredvid, så ock i alla bygdemuseerna landet runt. Men skall en sådan tanke realiseras, måste det göras snart, medan det ännu finnes några notstockar och nummerböcker kvar ute i bygderna.